

เอกสารวิชาการส่วนบุคคล
(Individual Study)

การบังคับใช้หลักนิติธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา
โดยคาวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ

จัดทำโดย นายทศพล ทังสุบุตร
รหัส ๖๒๐๗๑๑

รายงานนี้เป็นส่วนหนึ่งของการอบรม
หลักสูตรหลักนิติธรรมเพื่อประชาธิปไตย รุ่นที่ ๗
วิทยาลัยศาลรัฐธรรมนูญ

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ

การบังคับใช้หลักนิติธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ

ในปัจจุบันทรัพย์สินทางปัญญาได้มีความสำคัญอย่างยิ่งในระบบเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนของโลก เนื่องจากสามารถสร้างประโยชน์หรือรายได้ให้แก่เจ้าของสิทธิได้อย่างมหาศาล นอกจากนี้ ยังเป็นทรัพย์สินที่สำคัญที่แสดงถึงความมั่งคั่ง ความมั่นคงของผู้ประกอบการในภาคเศรษฐกิจ และอุตสาหกรรม ดังนั้น ประเทศต่างๆ จึงจำเป็นต้องจัดระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของตนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อให้สามารถสร้างบรรยากาศทางการค้าและการลงทุนที่ดี จึงทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างประเทศโดยมีการทำความตกลงระหว่างประเทศที่เป็นอนุสัญญาและสนธิสัญญาด้านทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นหลายฉบับ

กลุ่มประเทศในภาคพื้นทวีปต่าง ๆ ได้ทำความตกลงระหว่างประเทศขึ้น เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปรับปรุงมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น อนุสัญญากรุงปารีสเพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (ค.ศ. ๑๘๘๓) เป็นความตกลงระหว่างประเทศฉบับแรกที่เปิดยุคใหม่ของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ ต่อมาความตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ ที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันตามมาเป็นลำดับ รวมทั้งอนุสัญญาเบิร์นเพื่อคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม (ค.ศ. ๑๘๘๖) ความตกลงมาดริดเกี่ยวกับการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าระหว่างประเทศ (ค.ศ. ๑๘๙๑) อนุสัญญาโรมเพื่อคุ้มครองนักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียงและองค์กรแพร่เสียงแพร่ภาพ (ค.ศ. ๑๙๖๑) สนธิสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (ค.ศ. ๑๙๗๐) อนุสัญญาอูซิงตันว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับวงจรรวม (ค.ศ. ๑๙๘๙) ความตกลงระหว่างประเทศที่ถือว่าสำคัญและสร้างผลกระทบมากที่สุดหลายฉบับ คือ ความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า หรือ Trade - Related Aspects of Intellectual Property Rights (TRIPS) ซึ่งทำขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๕ สนธิสัญญาลิขสิทธิ์ WIPO (ค.ศ. ๑๙๙๐) และสนธิสัญญาเกี่ยวกับการแสดงและสิ่งบันทึกเสียง WIPO (ค.ศ. ๑๙๙๖) ตลอดจนความตกลงอื่น ๆ ที่กำลังอยู่ในขั้นตอนการยกร่าง^๑

สำหรับประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสมาชิกในอนุสัญญากรุงเบิร์นว่าด้วยการคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม ภาคีในอนุสัญญาก่อตั้งองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ภาคีความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (TRIPS) เนื่องจากประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก (WTO) ภาคีสมาชิกในอนุสัญญากรุงปารีสว่าด้วยการคุ้มครองทรัพย์สินอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property) ภาคีสมาชิกในสนธิสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty หรือ PCT) และในช่วงสองปีที่ผ่านมาประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกพิธีสารมาดริดเมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๐ และล่าสุดคือสมาชิกสนธิสัญญามาร์ราเคชที่เพิ่มโอกาสให้กับคนพิการทางการมองเห็น พิการทางการได้ยิน พิการทางสติปัญญาและการเรียนรู้ได้เข้าถึงงานลิขสิทธิ์ ซึ่งจะมีผลบังคับใช้ในวันที่ ๒๘ เมษายน ๒๕๖๒ เป็นต้นไป

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาโดยรัฐต้องส่งเสริมการประดิษฐ์หรือการค้นคิดเพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ รักษาและพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทยรวมทั้งให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา^๒ และรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ยังให้ความสำคัญต่อเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา แม้ว่าจะไม่ปรากฏถ้อยคำอย่างชัดเจนเช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐ ก็ตาม แต่ก็มีบทบัญญัติที่กำหนดให้รัฐพึงจัด

^๑ รองศาสตราจารย์รัชชัย ศุภผลศิริ, ระบบทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : กรมทรัพย์สินทางปัญญา, ๒๕๔๔), หน้า ๗

^๒ มาตรา ๘๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

ให้มีและส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และศิลปวิทยาการแขนงต่างๆ ให้เกิดความรู้ การพัฒนา และนวัตกรรม เพื่อความเข้มแข็งของสังคม และเสริมสร้างความสามารถของคนในชาติ^๓ ตลอดจน กำหนดให้ดำเนินการปฏิรูปประเทศโดยเฉพาะด้านการบริหารราชการแผ่นดินที่ให้มีการปรับปรุงและพัฒนา การบริหารงานบุคคลภาครัฐให้มีความคิดสร้างสรรค์และคิดค้นนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้การปฏิบัติราชการและ การบริหารราชการแผ่นดินเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ^๔

นโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมาจนถึงรัฐบาลปัจจุบันได้ให้ความสำคัญในเรื่องทรัพย์สินทางปัญญา โดยได้กำหนดนโยบายในเรื่องการปกป้องคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา และการพัฒนาระบบทรัพย์สิน ทางปัญญาให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ มีความก้าวหน้าทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทำให้เกิดปัญหาการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยอาศัยเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งส่งผล กระทบต่อความมั่นคงทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการค้าระหว่างประเทศ และกฎหมายที่ใช้บังคับอยู่ใน ปัจจุบันที่ไม่เท่าทันความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ซึ่งผลของการบูรณาการระหว่างหน่วยงานของรัฐตามนโยบาย ของรัฐบาลทำให้ประเทศสหรัฐอเมริกา ประกาศปรับสถานะการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยออกจากบัญชี ประเทศที่ต้องจับตามองพิเศษซึ่งผลดีต่อภาพลักษณ์และความเชื่อมั่นด้านการค้าการลงทุนของประเทศในสายตา ของผู้ค้าและนักลงทุนต่างประเทศ โดยเฉพาะกลุ่มอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่มีการใช้ ทรัพย์สินทางปัญญาในการขับเคลื่อนธุรกิจ นอกจากนี้ ทรัพย์สินทางปัญญาเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่สหรัฐฯ พิจารณาในการให้สิทธิพิเศษทางภาษีศุลกากร หรือ GSP ซึ่งสหรัฐฯ ให้แก่ประเทศคู่ค้าต่างๆ รวมถึงไทยด้วย

การที่ประเทศไทยเป็นสมาชิกขององค์การหรือความตกลงระหว่างประเทศดังกล่าวข้างต้น ประเทศไทยจึงต้องปฏิบัติตามความตกลง กล่าวคือ จะต้องดำเนินการให้มีกระบวนการทางอาญา และ การลงโทษอย่างน้อยที่สุดในคดีปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าโดยเจตนา หรือการละเมิดลิขสิทธิ์ในเชิงพาณิชย์ มาตรการเยียวยาความเสียหายซึ่งรวมถึงโทษจำคุก หรือโทษปรับที่เพียงพอที่จะหยุดยั้งการกระทำละเมิด โดยโทษที่ลงต้องอยู่ในระดับเดียวกับโทษสำหรับอาชญากรรมที่มีความรุนแรงเท่าๆ กัน และมาตรการเยียวยา ทางอาญาให้รวมถึงการยึด การริบ และการทำลายสินค้าที่ละเมิดและวัสดุใดๆ รวมทั้งอุปกรณ์ที่เป็น องค์ประกอบสำคัญในการกระทำความผิด ตามความเหมาะสมแก่กรณี สมาชิกอาจกำหนดให้มีกระบวนการ ทางอาญาและมีการลงโทษในคดีละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ โดยเฉพาะในกรณีที่กระทำโดยเจตนา และทำในเชิงพาณิชย์ อย่างไรก็ตาม โดยที่ความตกลง TRIPS เป็นเพียงการกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สิน ทางปัญญาขั้นต่ำที่ประเทศสมาชิกความตกลง รวมทั้งไทยจะต้องจัดให้มี อย่างไรก็ตาม สมาชิกยังคงมีสิทธิที่จะ จัดระบบการบังคับใช้กฎหมายของตนให้มีประสิทธิภาพยิ่งกว่าความตกลง TRIPS ได้

ดังนั้น ในการบังคับใช้กฎหมายโดยเฉพาะในคดีอาญา จึงมีปัญหาในกระบวนการยุติธรรมที่ผู้เสียหาย หรือเจ้าของสิทธิใช้อำนาจของรัฐเป็นเครื่องมือในการดำเนินคดีอาญากับผู้ต้องหา ซึ่งหลายครั้งที่มีการมุ่ง ประสงค์ที่จะดำเนินคดีเพื่อแลกกับการยอมความ โดยเฉพาะคดีละเมิดลิขสิทธิ์ซึ่งเป็นคดีความผิดต่อส่วนตัวหรือ ความผิดอันยอมความได้ โดยผู้เสียหายมิได้ประสงค์ให้ผู้ต้องหาถูกลงโทษ แต่ใช้พนักงานตำรวจซึ่งเป็นต้นทาง ของกระบวนการยุติธรรมในการจับกุมแล้วตกลงยอมความกันโดยมีการเรียกเงินจากผู้ต้องหา ซึ่งพฤติการณ์ที่ กระทำ กล่าวคือ มีการจับกุมผู้ต้องหาในวันศุกร์ตอนเย็นเพื่อให้เกิดความยุ่งยากต่อการประกันตัว โดยจะทำการจับกุมกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลตามข้อสันนิษฐานของบทบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติ ลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ว่าหากเป็นกรณีนิติบุคคลกระทำความผิดให้ถือว่ากรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น เป็นผู้ร่วมกระทำความผิด อันขัดกับหลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชนดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิ มนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ ๑๑ ที่ว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา

^๓ มาตรา ๖๙ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐

^๔ มาตรา ๒๕๘ ข (๔) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐

มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณา โดยเปิดเผยและผู้นั้นได้รับหลักฐานทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี” อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงาน ยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพ ของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญาจนกว่าจะ มีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (the rule of law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศและระดับระหว่างประเทศ อันได้แก่ ปฏิญญาสากล ว่าด้วยสิทธิมนุษยชนของสหประชาชาติ (Universal Declaration of Human Rights) และกติการะหว่าง ประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกมีพันธกรณีอยู่ด้วยซึ่งเป็นหลักการหนึ่งในหลักนิติธรรม (The Rule of Law) โดยจะอธิบายทั้งสองหลักการในหัวข้อต่อไป

๑. หลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)^๕

“มันดีกว่าที่จะปล่อยให้คนผิดลึบคนลอยนวลเมื่อเทียบกับการลงโทษคนบริสุทธิ์หนึ่งคน”

ข้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงหลักการที่ว่าในกระบวนการยุติธรรมนั้นแทบจะไม่มีสิ่งใดอันเป็นสิ่งที่ไม่พึง ประสงค์มากไปกว่าการตัดสินให้ผู้บริสุทธิ์ต้องรับผิด ทั้งนี้ก็เนื่องจากผลที่ตามมาของคำตัดสินลงโทษผู้บริสุทธิ์นั้น รุนแรงเป็นอย่างยิ่ง แม้ผลของคำพิพากษาที่ผิดพลาดอาจได้รับการแก้ไขเยียวยาได้แต่ความรู้สึกด้านลบที่สังคมมีต่อ ผู้ต้องคำพิพากษานั้นยากที่จะแก้ไขเยียวยา ดังนั้น เพื่อให้แน่ใจอย่างที่สุดว่าศาลจะไม่ตัดสินลงโทษผู้บริสุทธิ์ บุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดอาญาต้องได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าความผิดนั้นจะถูกพิสูจน์ โดยผู้ที่ยกล่าวหาว่าตนเองที่มีหน้าที่ในการพิสูจน์ถึงความผิดดังกล่าว

หลัก presumption of innocence ไม่ใช่ข้อสันนิษฐานในความหมายของการสรุปว่ามี ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งเกิดขึ้น (presumed fact) เมื่อปรากฏว่ามีข้อเท็จจริงอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้น (basic fact) และไม่ใช่ข้อสันนิษฐานที่ใช้ในความหมายทั่วไปหรือการอนุมานบนพื้นฐานของ ความเป็นไปได้ ตรงกันข้าม หลักดังกล่าวมีขึ้นเพื่อเป็นขอกุ๊กมัดให้ผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาปฏิบัติต่อผู้ต้องหาหรือ จำเลยโดยปราศจากอคติหรือให้การปฏิบัติเยี่ยงผู้บริสุทธิ์ โดยไม่คำนึงว่าจะมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับผู้ต้องหาหรือ จำเลยอย่างไร กล่าวคือ เป็นหลักการทั่วไปที่ใช้บังคับแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่คำนึงถึงสถานะ พยานหลักฐานที่มี หรือประวัติอาชญากรรมของบุคคลนั้นๆ หลัก presumption of innocence จึงไม่ใช่ บทบัญญัติ ที่ว่าด้วยข้อสันนิษฐานในทางอาญา (criminal presumption) หากแต่เป็นบทบัญญัติแห่งกฎหมาย สารบัญญัติ ที่มีสถานะเป็นสิทธิมนุษยชน ดังบัญญัติไว้ในข้อ ๑๑ (๑) แห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ความว่า “บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญามีสิทธิที่จะได้รับ การสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายโดยกระบวนการพิจารณาที่เปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี”

การรับรองและการปรับใช้ หลัก presumption of innocence ในปัจจุบัน หลัก presumption of innocence ได้รับการรับรองไว้ในกฎหมายระหว่างประเทศ และกฎหมายรัฐธรรมนูญของหลายๆ ประเทศ อย่างเช่น ฝรั่งเศส อิตาลี แคนาดา ก็ได้รับรองหลักดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจน หรือในบางประเทศที่ไม่ได้รับรองหลัก ดังกล่าวเอาไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญโดยชัดเจน แต่ก็ได้รับรองไว้โดยผลของคำพิพากษา อย่างเช่น สหรัฐอเมริกา หรือเยอรมนี กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของหลายประเทศวางอยู่บนพื้นฐานที่ว่า ผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้บริสุทธิ์ จนกว่าจะถูกพิสูจน์ว่ามีความผิด สิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ กลายมาเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของ ผู้ถูกกล่าวหาหรือจำเลยในคดีอาญา เมื่อใดที่มีการกล่าวหาว่าบุคคลหนึ่งบุคคลใดกระทำความผิดอาญา ส่วนหนึ่ง ก็ย่อมหมายความว่าผู้กล่าวหาว่าตนเองที่มีภาระในการพิสูจน์ความผิดนั้น (burden of proof) และหมายความว่า

^๕ บทความของวศิน แดงประดับ นักกฎหมายกฤษฎีกาปฏิบัติกร, การสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็น ผู้บริสุทธิ์ : หลักการและข้อยกเว้นบางประการ, หน้า ๑-๕

ภาระของผู้กล่าวหาไม่ใช่เพียงแค่การแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ ที่จะมีการกระทำความผิดเท่านั้น หากแต่ต้อง พิสูจน์ให้เห็นทุกองค์ประกอบแห่งความผิดนั้นโดยปราศจากข้อสงสัยอันควร (proof beyond reasonable doubt)

อย่างไรก็ดี ขอบเขตของการปรับใช้หลัก presumption of innocence ของแต่ละประเทศมีความแตกต่างกัน ในขอบเขตที่แคบที่สุด หลัก presumption of innocence ถูกมองว่าเป็นเพียงทางเลือกหนึ่งในการอธิบายถึงหลักการพิสูจน์ความผิดในคดีอาญาที่ต้องทำจนปราศจากความสงสัยอันควรเท่านั้น เช่นกรณีของสหรัฐอเมริกา หลักดังกล่าวถูกยกขึ้นอ้างโดยผู้พิพากษาในลักษณะเป็นเพียงบทเกริ่นนำ เพื่อให้ความไปถึงหลักการพิสูจน์ของผู้ฟ้องคดีเท่านั้นบ้างก็เห็นว่าการอ้างถึงหลักดังกล่าวในคำพิพากษากลับเป็นการอธิบายขยายความโดยไม่จำเป็นเนื่องจากโดยหลักการพิสูจน์ในคดีอาญาย่อมประกอบไปด้วยหน้าที่ในการนำเสนอพยานหลักฐาน (burden of producing evidence) และหน้าที่ในการชักจูงให้เชื่อ (burden of persuasion) ซึ่งต้องทำในระดับปราศจากความสงสัยอันควรอยู่แล้ว เช่นเดียวกันกับนักวิชาการบางส่วน ซึ่งอธิบายว่า “เมื่อใดที่อ้างว่าผู้ถูกกล่าวหาต้องได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ คงมีความหมายแต่เพียงว่า ผู้กล่าวหา มีหน้าที่พิสูจน์คดีต่อผู้ถูกกล่าวหาจนปราศจากข้อสงสัยอันควรเท่านั้น” อย่างไรก็ดี มีความเห็นว่าในระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกานั้น ไม่ว่าจะกล่าวถึงหลัก presumption of innocence จะเป็นเพียงคำกล่าวที่ซ้ำกับหลักการพิสูจน์จนสิ้นข้อสงสัยอันควร (proof beyond reasonable doubt) เท่านั้น หรือจะเป็นหลักที่มีความหมายเฉพาะในตัวเองก็ตาม หลักการทั้งสองก็มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันเสมือนหนึ่งว่า หากหลักการใดหลักการหนึ่งได้รับการบัญญัติในรัฐธรรมนูญแล้ว ก็ต้องให้ความสำคัญแก่อีกหลักการหนึ่งในระดับเดียวกัน ดังนั้น เมื่อหลักการพิสูจน์จนสิ้นข้อสงสัยอันควรได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการนิติธรรม (due process) ก็ย่อมหมายความว่าหลัก presumption of innocence มีขอบเขตในทางรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกันแต่การปรับใช้ในความหมายอย่างกว้างนั้น มองว่าหลัก presumption of innocence เป็นวิธีในการเรียกร้องให้ รัฐปฏิบัติต่อผู้ถูกกล่าวหาอย่างบุคคลผู้บริสุทธิ์ แนวคิดนี้สะท้อนให้เห็นถึงหลักเสรีภาพที่แฝงอยู่ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาซึ่งไม่ได้ จำกัดอยู่แต่เพียงกระบวนการพิจารณาในศาลเท่านั้น แต่ขยายออกไปยังกระบวนการยุติธรรมทางอาญาทั้งระบบซึ่งรวมถึงกระบวนการสืบสวนสอบสวนของเจ้าหน้าที่ตำรวจด้วย ศาลสูงสุดของไอร์แลนด์ให้ คำอธิบายว่าหลัก presumption of innocence ไม่ได้ นำมาปรับใช้ เฉพาะแต่ในกระบวนการพิจารณาในศาลเท่านั้นและควรได้รับการอธิบายแยกออกมาจากหลักการพิสูจน์ เนื่องจากหลัก presumption of innocence เป็นหลักการสำคัญของกฎหมายอาญาแห่งไอร์แลนด์โดยตัวของมันเอง หากใช้เป็นเพียงทางเลือกในการอธิบายหลักการพิสูจน์จนสิ้นข้อสงสัยอันควรไม่ในฝรั่งเศส หลัก presumption of innocence ที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานอกเหนือไปจากหลักทั่วไปที่กำหนดให้ภาระพิสูจน์ตกอยู่ที่ผู้กล่าวหาซึ่งจะต้องพิสูจน์ทุกองค์ประกอบของความผิดที่กล่าวอ้างและข้อสงสัยใด ๆ เกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหาจะต้องถูกวินิจฉัยให้ เป็นคุณแก่ผู้ถูกกล่าวหา นั้น หลักดังกล่าวยังปรากฏอยู่ในรูปของบทบัญญัติที่กำหนดให้ผู้พิพากษาผู้ไต่สวน (juge d'instruction) จะต้องรวบรวมพยานหลักฐานทั้งที่พิสูจน์ความผิดและพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของผู้ถูกกล่าวหา และต้องแจ้งผู้ ที่อาจเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิด (mis en examen) ให้ทราบถึงสิทธิที่จะไม่ให้การใด ๆ (right to remain silent) การกำหนดให้ การควบคุมตัวผู้ต้องหาเอาไว้ ก่อนพิจารณาต้องถือเป็นข้อยกเว้นและจะต้องไม่เกินกว่าเวลาอันสมควร การกำหนดมาตรการเพื่อป้องกันการบันทึกเทปหรือการถ่ายภาพผู้ที่ถูกใส่กุญแจมือหรือโซ่ตรวน การกำหนดให้ คณะตุลาการต้องสอบถามตนว่าจะไม่ทรยศต่อประโยชน์แห่งผู้ถูกกล่าวหาและประชาคมและพึงจดจำว่าผู้ถูกกล่าวหา ได้รับการสันนิษฐาน ว่า เป็นผู้บริสุทธิ์ ยิ่งไปกว่านั้น หลัก presumption of innocence หากได้ถูกจำกัดอยู่แต่ในขอบเขตของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาไม่ ประมวลกฎหมายแพ่งของฝรั่งเศสได้ รับรองสิทธิที่จะไม่ถูกเรียกว่าเป็นผู้กระทำความผิดต่อสาธารณะจนกว่าจะมีคำพิพากษาศาลยุติธรรมของฝรั่งเศส ได้วินิจฉัยคดีโดยปรับใช้บทบัญญัติดังกล่าวว่า การตีพิมพ์บทความซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้กระทำความผิดของผู้ถูกกล่าวหาอย่างไร ข้องกาใดๆ ทั้งสิ้นนั้น เป็นการขัดต่อหลัก presumption of innocence และในทำนองเดียวกัน

ผู้เขียนหนังสือไม่สามารถใช้ คำว่า “ฆาตกร” เพื่อบรรยายถึง บุคคลที่ยังไม่ต้องคำพิพากษาว่าผิดได้ และ การรายงานทางวิทยุหรือโทรทัศน์ซึ่งเป็นนัยให้เข้าใจได้ว่าผู้ถูกกล่าวหาเป็นผู้กระทำความผิดก็ไม่อาจทำได้เช่นกัน

๒. หลักนิติธรรม

๒.๑ แนวความคิดเกี่ยวกับหลักนิติธรรม^๖

หลักนิติธรรม หรือ The Rule of Law เป็นหลักการพื้นฐานในระบบกฎหมาย Common Law โดยหลักดังกล่าวมีพัฒนาการมาตั้งแต่ ค.ศ. 1215 ซึ่งพระเจ้าจอห์น (King John) กษัตริย์อังกฤษในเวลานั้น ได้ลงนามในเอกสารที่ชื่อว่า Magna Carta อันเป็นพันธสัญญาที่พระองค์ให้ไว้แก่ขุนนางในการที่จะจำกัดอำนาจของกษัตริย์ จึงอาจกล่าวได้ว่าเอกสารฉบับนี้เป็นเอกสารทางกฎหมายฉบับแรกที่บันทึกหลักการปกครองโดยกฎหมายไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ต่อมาใน ค.ศ. 1628 รัฐสภาอังกฤษได้ตรา Petition of Rights ขึ้นเพื่อปกป้องคุ้มครองกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินและเสรีภาพส่วนบุคคล โดยประกาศว่าผู้ปกครอง รัฐบาล ตลอดจนศาลต้องเคารพในสิทธิดังกล่าว และในเวลาต่อมาเอกสารฉบับนี้ได้ถูกเพิ่มเติมโดยเอกสารที่ชื่อว่า Habeas Corpus Act ค.ศ. 1679 ซึ่งให้สิทธิแก่บุคคลทุกคนที่ถูกจับกุมย่อมมีสิทธิที่จะฟ้องร้องปกป้องตนเองต่อศาลได้ จากนั้น รัฐสภาอังกฤษได้ขยายอำนาจออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติอันรุ่งโรจน์ (Glorious Revolution) ค.ศ. 1688 ซึ่งก่อนที่พระเจ้าวิลเลียมที่ 3 (William III) และสมเด็จพระราชินีนาถแมรีที่ 2 (Mary II) จะขึ้นเป็นกษัตริย์คู่กันนั้น (joint sovereign) ทั้งสองพระองค์ได้ทรงลงพระนามเห็นชอบ ร่างพระราชบัญญัติที่เรียกกันว่า Bill of Rights ค.ศ. 1689 ซึ่งถือว่าเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนที่มีขึ้นเป็นครั้งแรก⁷ Bill of Rights ค.ศ. 1689 นี้มีสาระเป็นการจำกัดอำนาจของกษัตริย์โดยยอมรับอำนาจสูงสุดของรัฐสภาและต้องเปิดประชุมรัฐสภาอย่างสม่ำเสมอ สมาชิกรัฐสภามีสิทธิและเสรีภาพในการอภิปราย จัดให้มีการเลือกตั้งอย่างเสรี ห้ามผู้นับถือคริสต์ศาสนานิกายคาทอลิกหรือมีคู่อภิเษกสมรสที่นับถือนิกายคาทอลิกได้รับสิทธิในการสืบราชสันตติวงศ์ ห้ามจัดตั้งกองกำลังอิสระ และกษัตริย์จะเก็บภาษีอากรหรือบังคับเงินกู้โดยปราศจากความเห็นชอบของรัฐสภาไม่ได้^๘ ทั้งนี้ หลักการดังกล่าวได้ถูกนำไปบัญญัติไว้ในคำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ลงวันที่ 4 กรกฎาคม ค.ศ. 1776 และรัฐธรรมนูญของสหรัฐอเมริกาภายหลังการประกาศอิสรภาพ รวมทั้งคำประกาศสิทธิมนุษยชนและพลเมืองของฝรั่งเศส ลงวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ. 1789 ตลอดจนรัฐธรรมนูญต่าง ๆ ทั่วโลก อย่างไรก็ดี โดยที่ในช่วงต้นศตวรรษที่ 17 ยังไม่ปรากฏแนวความคิดเรื่องหลักการแยกอำนาจในอังกฤษ ทำให้เกิดปัญหาสำคัญ คือ ระหว่างกษัตริย์ รัฐสภา หรือศาล ผู้ใดจะเป็นผู้ที่มีอำนาจวินิจฉัยในทางกฎหมายเป็นที่สุด ซึ่งในเรื่องนี้ปรากฏว่าศาลได้เข้ามามีบทบาทด้วยโดย Sir Edward Coke ได้พิพากษาคดียืนยันความเป็นกฎหมายสูงสุดของ Common Law ที่พัฒนาขึ้นโดยศาล ว่าเป็นกฎหมายพื้นฐานที่จำกัดอำนาจของกษัตริย์และรัฐสภา^๙ การตรากฎหมายหรือกำหนดกฎหมายใดให้ขัดกับ Common Law ไม่อาจกระทำได้ และศาลทรงไว้ซึ่งอำนาจเด็ดขาดในการวินิจฉัยว่ากฎหมายหรือกฎหมายนั้นขัดหรือแย้งกับ Common Law หรือไม่อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคำพิพากษาของ Coke จะไม่ได้ทำให้ศาลกลายเป็นผู้ทรงอำนาจสูงสุดในระบบการปกครองของอังกฤษเพราะศาลต้องผูกพันต่อกฎหมายที่รัฐสภาตราขึ้น จะอ้าง Common Law ปฏิเสธกฎหมายที่รัฐสภาตรา

^๖ วรเจตน์ ภาคีรัตน์, คำสอนว่าด้วยรัฐและหลักกฎหมายมหาชน, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๕), น. ๑๗๐-๑๗๖.

^๗ วิษณุ เครืองาม, กฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: นิติบรรณการ, ๒๕๓๐), น. ๖๔๐.

^๘ อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์, ยุโรปสมัยใหม่ ค.ศ. ๑๔๙๒-๑๘๑๕, (กรุงเทพมหานคร: โครงการตำราและหนังสือ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), น. ๒๗๓-๒๗๔.

^๙ Jean-Marie CROUZATIER, คำบรรยายหัวข้อ “ETAT DE DROIT et RULE OF LAW: existe-il des différences entre les deux notions? นิติรัฐ-นิติธรรม: มีความแตกต่างกันระหว่างสองแนวความคิดนี้หรือไม่?”, ฌอง-มารี-คริสตอเฟอร์ ปรีดีพนมยงค์ สำนักงานคณะกรรมการการกฤษฎีกา ๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๖, แปลโดย โปรตปราน วัฒนศิริธรรม เปรสิริการต์, กฤษฎีกาสาร, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๕๖-มกราคม ๒๕๕๗, น. ๒๔.

ขึ้นไม่ได้ แต่ถึงกระนั้นแนวความคิดของ Coke ที่ปรากฏในคำพิพากษาก็ได้เป็นส่วนประกอบสำคัญของ หลักนิติธรรมในอังกฤษจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้ ต่อมา เมื่อ ค.ศ. 1885 Albert Venn Dicey นักกฎหมาย รัฐธรรมนูญของอังกฤษที่มีบทบาทมากที่สุดคนหนึ่งในการพัฒนาหลักนิติธรรม ได้เขียนและเผยแพร่ตำรา Introduction to the Study of the Law of the Constitution ซึ่งเป็นตำรามาตรฐานที่ต้องอ้างอิงเมื่อจะ อธิบายความหมายของหลักนิติธรรม โดย Dicey เห็นว่า หลักนิติธรรมจะต้องสัมพันธ์ใกล้ชิดกับความมีอำนาจ สูงสุดของรัฐสภา และมีเนื้อหาที่สำคัญ คือ^{๑๐}

(1) หลักความชอบด้วยกฎหมาย การกระทำของฝ่ายบริหารอันได้แก่คณะรัฐมนตรีและฝ่ายปกครอง ต้องอยู่ภายในกรอบของกฎหมาย จะใช้อำนาจตามอำเภอใจไม่ได้ และบุคคลทั้งหลายย่อมไม่ถูก ลงโทษ หากไม่ได้กระทำผิดกฎหมาย

(2) หลักบุคคลทุกคนย่อมเสมอภาคกันต่อหน้ากฎหมาย บุคคลไม่ว่าจะชนชั้นใดต้องตกอยู่ภายใต้ กฎหมายปกติธรรมดาของแผ่นดิน (the ordinary law of the land) ซึ่งบรรดาศาลธรรมดาทั้งหลาย (ordinary courts) จะเป็นผู้รักษาไว้ซึ่งกฎหมายดังกล่าว หากฝ่ายบริหารกระทำการอันขัดต่อกฎหมายย่อมถูกฟ้องคดี ยังศาลยุติธรรมหรือศาลธรรมดาได้ เพราะคณะรัฐมนตรีหรือเจ้าหน้าที่ไม่มีสิทธิพิเศษใดๆ เหนือกว่าราษฎร ซึ่งจากหลักข้อนี้ส่งผลให้ไม่มีศาลปกครองในอังกฤษ และจะเห็นได้ว่าแนวความคิดของ Dicey มุ่งเน้นไปที่ ความผูกพันต่อกฎหมายของฝ่ายบริหารโดยไม่ได้เรียกร้องให้ฝ่ายนิติบัญญัติต้องผูกพันต่อกฎเกณฑ์อื่นใดในการตรา กฎหมาย

(3) หลักสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรย่อมเกิดจากกฎหมายที่รัฐสภาได้ตราขึ้นและเกิดจากกฎหมาย ประเพณีที่พัฒนามาโดยศาล อาจกล่าวได้ว่าสิทธิขั้นพื้นฐานของราษฎรอังกฤษไม่ได้รับการคุ้มครองและปกป้อง โดยรัฐธรรมนูญ แต่ได้รับการปกป้องและคุ้มครองโดยรัฐสภาและศาล ซึ่งแตกต่างจากประเทศในภาคพื้นยุโรปที่ ถือว่าสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลมีค่าบังคับระดับรัฐธรรมนูญและผูกพันรัฐสภาในการตรากฎหมาย อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติ ระบบกฎหมายอังกฤษได้คุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยกฎหมายของรัฐสภาและโดย Common Law ที่ศาลพัฒนาขึ้นในมาตรฐานที่ไม่ต่ำกว่าประเทศอื่นในภาคพื้นยุโรปแต่อย่างใด

เมื่อพิจารณาหลักนิติธรรมในทางทฤษฎีแล้ว จะเห็นได้ว่า เมื่อยอมรับว่ารัฐสภามีอำนาจสูงสุดกรณีจึง อาจเป็นไปได้ที่รัฐสภาจะก้าวล่วงสิทธิและเสรีภาพของบุคคลโดยการตรากฎหมายจำกัดสิทธิของบุคคลอย่างไม่ เป็นธรรม และเมื่อหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาอยู่เหนือกว่าหลักนิติธรรมเสียแล้ว ก็ไม่มีอะไรเป็นเครื่อง ประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคลจากการคุกคามโดยรัฐสภาได้ แต่ทางปฏิบัติที่เกิดขึ้นในอังกฤษไม่ได้เป็น เช่นนั้น เพราะตามจารีตประเพณีแล้วรัฐสภาอังกฤษจะไม่ตรากฎหมายที่ขัดหรือแย้งกับหลักนิติธรรม ยิ่งไปกว่า นั้น โดยเหตุที่การตรากฎหมายของรัฐสภาขึ้นอยู่กับเจตจำนงของประชาชน หรืออาจกล่าวได้ว่าในทางการเมือง ประชาชน อังกฤษนั่นเองเป็นผู้กำหนดทิศทางของการตรากฎหมาย ดังนั้น ในประเทศอังกฤษ การจำกัดอำนาจของรัฐสภา จึงไม่ได้เกิดจากกฎหมายเหมือนกับในภาคพื้นยุโรป แต่เกิดจากธรรมชาติทางการเมืองและจารีตประเพณีที่รับสืบทอดกันมา และในประเทศที่สิทธิและเสรีภาพฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณประชาชาติเช่นประเทศอังกฤษนี้ จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องบัญญัติรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพเป็นราย มาตรา^{๑๑}

^{๑๐} A.V. Dicey, Introduction to the Study of the Law of the Constitution, ๘ ed. (London: Macmillan, ๑๙๑๕), pp. ๑๐๗-๑๑๓.

^{๑๑} วรเจตน์ ภาคิรัตน์, *อ่างแล้ว เชิงธรรมที่ ๖*, น. ๑๗๕.

นอกจากนั้น จากแนวความคิดของ Dicey จะเห็นได้ว่า พัฒนาการของหลักนิติธรรมนั้นไม่ได้อธิบายเฉพาะหลักความมีอำนาจสูงสุดของรัฐสภาในการตรากฎหมายเท่านั้น แต่ยังได้อธิบายถึงแนวความคิดในเชิงรูปแบบและเนื้อหาที่การใช้อำนาจรัฐต้องอยู่ภายในกรอบของกฎหมาย โดยกฎหมายนั้นต้องประกอบด้วยบทบัญญัติที่ไม่ขัดหรือแย้งกับสิทธิขั้นพื้นฐานและหลักประชาธิปไตย ทั้งนี้ แนวความคิดเรื่องหลักนิติธรรมได้ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในระบบกฎหมายอังกฤษภายหลังจากที่ได้ประกาศใช้บังคับ Constitutional Reform Act 2005 ซึ่งได้รับรองหลักกฎหมายรัฐธรรมนูญว่าด้วยนิติธรรม (constitutional principle of the rule of law) ไว้ด้วย

๒.๒ หลักนิติธรรมของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๖๐

สำหรับประเทศไทย แม้เป็นประเทศซึ่งใช้ระบบกฎหมาย Civil Law แต่ระบบกฎหมายไทยก็ได้รับอิทธิพลจากระบบกฎหมาย Common Law ค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากการบัญญัติรับรองหลักนิติธรรมไว้อย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกในมาตรา ๓ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช ๒๕๖๐ ซึ่งบัญญัติว่า

มาตรา ๓ อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุข ทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม

มาตรา ๒๖ การตรากฎหมายที่มีผลเป็นการจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลต้องเป็นไปตามเงื่อนไขที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ ในกรณีที่รัฐธรรมนูญมิได้บัญญัติเงื่อนไขไว้ กฎหมายดังกล่าว ต้องไม่ขัดต่อหลักนิติธรรม ไม่เพิ่มภาระหรือจำกัดสิทธิหรือเสรีภาพของบุคคลเกินสมควรแก่เหตุ และจะกระทบต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลมิได้ รวมทั้งต้องระบุดผลความจำเป็นในการจำกัดสิทธิ และเสรีภาพไว้ด้วย

กฎหมายตามวรรคหนึ่ง ต้องมีผลใช้บังคับเป็นการทั่วไป ไม่มุ่งหมายให้ใช้บังคับแก่กรณีใดกรณีหนึ่งหรือแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเจาะจง

นอกจากนี้ เมื่อปี ๒๕๕๐ คณะกรรมการวิสามัญบันทึกเจตนารมณ์ จดหมายเหตุ และตรวจรายงานการประชุมสภาร่างรัฐธรรมนูญ ได้ให้คำอธิบายหลักนิติธรรมไว้ว่า หลักนิติธรรม (The Rule of Law) มาจากหลักกฎหมายของกลุ่มประเทศคอมมอนลอว์ (Common Law) เป็นหลักที่จำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครองไม่ให้เกินขอบเขตโดยปกครองภายใต้กฎหมาย^{๑๒}

ที่ผ่านมาศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่อ้างอิงถึงหลักนิติธรรมหลายคำวินิจฉัย โดยเฉพาะคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญในเรื่องของหลักสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence)^{๑๓} เช่น คำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕ (พระราชบัญญัติชายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๕๔ มาตรา ๕๔) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๕๖ (แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔) เป็นต้น ซึ่งเป็นการบังคับใช้หลักนิติธรรมที่เกี่ยวกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาโดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ อันเป็นหลักการสำคัญต่อการพัฒนากฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งเป็นระบบกฎหมายเฉพาะที่กำหนดเรื่องสิทธิเด็ดขาดของเจ้าของสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการมิให้ผู้ใดมาละเมิดสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

^{๑๒} คณะกรรมการวิสามัญบันทึกเจตนารมณ์ จดหมายเหตุ และตรวจรายงานการประชุม สภาร่างรัฐธรรมนูญ, เจตนารมณ์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักกรรมการ ๓ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร), น. ๒.

^{๑๓} บทความของวศิน แดงประดับ นักกฎหมายกฤษฎีกาปฏิบัติการ, การสันนิษฐานว่าบุคคลทุกคนเป็นผู้บริสุทธิ์ : หลักการและข้อยกเว้นบางประการ, หน้า ๑-๕

๓. การดำเนินการเรื่องบทบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗
มีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๓๙ วรรคสอง
ก่อนศาลรัฐธรรมนูญมีคำวินิจฉัยที่ ๕/๒๕๕๖

ผู้เขียนในฐานะผู้อำนวยการสำนักกฎหมาย กรมทรัพย์สินทางปัญญาในขณะนั้นซึ่งเป็นผู้รับผิดชอบ
กฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ มีหน้าที่ที่จะต้องชี้แจง สรุปลความเป็นมา ข้อเท็จจริง ข้อกฎหมาย ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ดังนี้

๓.๑ ผู้ตรวจการแผ่นดิน

เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินได้ขอให้กระทรวงพาณิชย์ชี้แจง
ข้อเท็จจริงและส่งเอกสารหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณาเรื่องร้องเรียน กรณีที่นายเดชพล สกุลสิทธิ์
วิวัฒน์ ได้ยื่นหนังสือร้องเรียนต่อผู้ตรวจการแผ่นดินขอให้พิจารณาและเสนอเรื่องพร้อมความเห็นต่อศาล
รัฐธรรมนูญว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

เมื่อวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๕ กระทรวงพาณิชย์ โดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา (สำนัก
กฎหมาย) ได้ทำหนังสือชี้แจงไปยังสำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดิน สรุปลได้ ดังนี้^{๑๔}

๓.๑.๑ มาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ และกฎหมายทรัพย์สิน
ทางปัญญาระดับอื่นมีบทบัญญัติเกี่ยวกับบทกำหนดโทษกรณีที่นิติบุคคลกระทำความผิดในลักษณะเดียวกัน
ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว มีสาระสำคัญเช่นเดียวกับที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๕ ให้มาตรา ๕๔
แห่งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้กรรมการผู้จัดการ
ผู้จัดการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษทางอาญาร่วมกับ
การกระทำความผิดของนิติบุคคลโดยไม่ปรากฏว่ามีการกระทำหรือเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับการกระทำ
ความผิดของนิติบุคคลนั้น ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง

๓.๑.๒ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้มีการตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะพิเศษ)
เพื่อพิจารณาเรื่องนี้ เนื่องจากมีพระราชบัญญัติฉบับอื่นอีกกว่าร้อยฉบับที่มีบทบัญญัติคล้ายคลึงกับมาตรา ๕๔
แห่งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ โดยในเบื้องต้นมีความเห็นในเชิงกฎหมายเกี่ยวกับ
คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญที่ ๑๒/๒๕๕๕ หลายแนวทาง เช่น

(๑) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันกับพระราชบัญญัติทุกฉบับที่มี
บทบัญญัติในลักษณะเดียวกันให้ต้องชัดหรือแย้งกับมาตรา ๓๙ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร
ไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ เป็นต้นไป

(๒) คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญมีผลผูกพันเฉพาะมาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติ
ขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๔๕ เท่านั้น ที่จะชัดหรือหรือแย้งกับมาตรา ๓๙ วรรคสอง ของรัฐธรรมนูญ
แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐

(๓) การพิจารณาว่าพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีปัญหา
ความชอบด้วยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ หรือไม่ กระทรวงพาณิชย์เห็นว่า
ควรรอผลการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะพิเศษ) ซึ่งเมื่อพิจารณาเสร็จแล้วอาจมีการนำเสนอ
คณะรัฐมนตรีเพื่อเห็นชอบแนวทางปฏิบัติให้หน่วยงานต่างๆ ดำเนินการไปในแนวทางเดียวกัน

ต่อมา เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินแจ้งให้กระทรวง
พาณิชย์ทราบว่า สำนักงานผู้ตรวจการแผ่นดินได้พิจารณาและปรึกษาหารือร่วมกันแล้ว เห็นควรส่งเรื่อง
พร้อมความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาปัญหาความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ

^{๑๔} หนังสือกระทรวงพาณิชย์ ด่วนที่สุด ที่ พณ ๐๗๐๒/๒๕๓๓ ลงวันที่ ๒๔ สิงหาคม ๒๕๕๕

๓.๒ คณะอนุกรรมการด้านคดีสิทธิมนุษยชนเพื่อพิจารณาเสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครอง หรือฟ้องคดีต่อศาลยุติธรรม สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

๓.๒.๑ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ กรมทรัพย์สินทางปัญญาได้มอบหมายให้นายทศพล ทังสุบุตร ผู้อำนวยการสำนักกฎหมาย นางสาวนุสรรา กาญจนกุล นักวิชาการพาณิชย์ชำนาญการพิเศษ และ นายธีระศักดิ์ สีนา นิติกรชำนาญการ ชี้แจงต่อคณะอนุกรรมการด้านคดีสิทธิมนุษยชนฯ และต่อมาเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕ กรมทรัพย์สินทางปัญญา โดยสำนักกฎหมายชี้แจงเป็นหนังสือและส่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง^{๑๔} ซึ่งสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

(๑) ประเด็นเรื่องเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ในการตราพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์

พ.ศ. ๒๕๓๗

เมื่อพิจารณาเหตุผลท้ายพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ และหลักการและเหตุผลประกอบของร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ในขณะนั้น จะเห็นได้ว่า เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ ก็เนื่องจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานานแล้ว บทบัญญัติต่างๆ จึงไม่สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งภายในและภายนอกประเทศที่ได้เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการพัฒนาและการขยายตัวของเศรษฐกิจ การค้า และอุตสาหกรรมของประเทศและระหว่างประเทศ สมควรที่จะได้มีการปรับปรุงมาตรการคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวและเพื่อส่งเสริมให้มีการสร้างสรรค์งานในด้านวรรณกรรม ศิลปกรรม และงานด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีสาระสำคัญที่เพิ่มเติมจากพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ เช่น การกำหนดนิยามการคุ้มครองโปรแกรมคอมพิวเตอร์ไว้อย่างชัดเจนในฐานะงานวรรณกรรม การเพิ่มสิทธิในการให้เช่าแก่เจ้าของงานโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ภาพยนตร์ โสตทัศนวัสดุ และสิ่งบันทึกเสียง การปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ การเพิ่มบทบัญญัติเกี่ยวกับการใช้ลิขสิทธิ์ในพฤติการณ์พิเศษ การปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับลิขสิทธิ์และสิทธิของนักแสดงระหว่างประเทศ และการปรับปรุงบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมาย และบทกำหนดโทษ เป็นต้น

(๒) ประเด็นเรื่องเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ในการบัญญัติมาตรา ๗๔

แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

บทบัญญัติตามมาตรา ๗๔ มีถ้อยคำในบทบัญญัติเช่นเดียวกันกับมาตรา ๔๖ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๒๑ ซึ่งกรมทรัพย์สินทางปัญญาได้ตรวจสอบเจตนารมณ์และวัตถุประสงค์ในการบัญญัติมาตรา ๔๖ ดังกล่าว แล้ว พบว่า การเสนอร่างพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ฯ ในขณะนั้นอยู่ในความรับผิดชอบของกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ กรมทรัพย์สินทางปัญญาไม่มีข้อมูลเกี่ยวกับบันทึกการประชุมและรายงานการประชุมในการพิจารณาบทบัญญัติดังกล่าว แต่พบว่า ในชั้นยกร่างบทบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีถ้อยคำในบทบัญญัติเช่นเดียวกันกับร่างมาตรา ๗๒ ที่กระทรวงพาณิชย์เสนอและคณะรัฐมนตรีรับหลักการ ซึ่งตรงกับร่างมาตรา ๗๔ ที่ผ่านการพิจารณาของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ตามเรื่องเสร็จที่ ๓๔๙/๒๕๓๖ นั้นหมายความว่า ไม่ได้มีการแก้ไขเรื่องของความรับผิดชอบนิติบุคคลตามกฎหมายลิขสิทธิ์ที่บัญญัติมาตั้งแต่ปี ๒๕๒๑ และจากการประสานเป็นการภายในอย่างไม่เป็นทางการกับสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา พบว่า ไม่ปรากฏเหตุผลของการบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ เนื่องจากในระบบ Office Automation ของสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา ไม่มีข้อมูลบันทึกการประชุมและรายงานการประชุม และในตารางเปรียบเทียบประกอบการพิจารณาร่างฯ ก็ไม่ปรากฏเจตนารมณ์ของบทบัญญัติดังกล่าว

^{๑๔} หนังสือกรมทรัพย์สินทางปัญญา ด่วนที่สุด ที่ พณ ๐๗๐๒/๔๓๐๓ ลงวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๕

(๓) ประเด็นเรื่องบทสันนิษฐานตามมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งเป็นบทบัญญัติที่มีผลให้ผู้แทนนิติบุคคลเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดที่กฎหมายกำหนดโทษทางอาญาไว้นั้น ขัดต่อหลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) หรือไม่ อย่างไร

ในประเด็นนี้ จะเห็นได้ว่า บทบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีบทบัญญัติในทำนองเดียวกับกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทรัพย์สินทางปัญญาฉบับอื่น กล่าวคือ มาตรา ๘๘ แห่งพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ. ๒๕๒๒ มาตรา ๑๑๔ แห่งพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ. ๒๕๓๔ แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๕๒ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแบบผังภูมิของวงจรรวม พ.ศ. ๒๕๔๓ มาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๔๒ แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๔๖ และมาตรา ๓๖ แห่งพระราชบัญญัติการผลิตผลิตภัณฑ์ซีดี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าว มีสาระสำคัญและถ้อยคำในลักษณะเดียวกันกับที่ศาลรัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยที่ ๑๒/๒๕๕๕ ให้มาตรา ๕๔ แห่งพระราชบัญญัติขายตรงและตลาดแบบตรง พ.ศ. ๒๕๕๕ เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้กรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้นต้องรับโทษทางอาญาร่วมกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลโดยไม่ปรากฏว่ามีการกระทำหรือเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง

(๔) บทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวกับบทสันนิษฐานความผิดของผู้แทนนิติบุคคล ตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ พบว่า มีบทบัญญัติลักษณะนี้ในประเทศอินเดีย ประเทศสหราชอาณาจักร และประเทศมาเลเซีย

(๕) คำพิพากษาเกี่ยวกับความผิดของผู้แทนนิติบุคคลตามมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗

- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๗๔๒๙/๒๕๕๓
ที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางวินิจฉัยว่า โจทก์และโจทก์ร่วมทั้งสี่ไม่ได้นำเสนอให้เห็นว่าจำเลยที่ ๒ เป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับห้างหุ้นส่วนจำกัดจำเลยที่ ๑ หรือจำเลยที่ ๒ ได้กระทำการละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์ร่วมที่ ๓ และที่ ๔ อย่างไร การมีตำแหน่งเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการห้างหุ้นส่วนจำกัดจำเลยที่ ๑ ไม่ใช่พยานหลักฐานที่แสดงว่าจำเลยที่ ๒ ร่วมกระทำความผิดด้วยและพิพากษายกฟ้องสำหรับจำเลยที่ ๒ มานั้น ศาลฎีกาแผนกคดีทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศเห็นพ้องด้วยในผล เมื่อได้วินิจฉัยดังนี้แล้ว อุทธรณ์ของโจทก์ร่วมที่ ๓ และที่ ๔ ที่ว่า เมื่อห้างหุ้นส่วนจำกัดจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลกระทำความผิดจึงต้องถือว่าจำเลยที่ ๒ ซึ่งเป็นหุ้นส่วนผู้จัดการเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับจำเลยที่ ๑ ตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ จึงไม่เป็นสาระแก่คดีอันควรได้รับการวินิจฉัยต่อไป

- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๔๑๐/๒๕๔๖
พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีเจตนารมณ์ให้ดำเนินคดีเพื่อลงโทษกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลที่นิติบุคคลนั้นกระทำความผิดด้วย โดยให้ถือว่าร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคลเป็นตัวการด้วยกันตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๘๓ แต่ความเป็นนิติบุคคลของบริษัทจำเลยที่ ๑ เป็นส่วนหนึ่งต่างหากจากจำเลยที่ ๒ ที่มีฐานะเป็นกรรมการ ประกอบกับความรับผิดชอบทางอาญาเป็นเรื่องเฉพาะตัวของผู้กระทำความผิด ดังนั้น เมื่อหนังสือมอบอำนาจให้ร้องทุกข์ระบุให้ดำเนินคดีแก่จำเลยที่ ๑ เท่านั้น จึงไม่มีผลที่จะให้ถือได้ว่าโจทก์ร่วมร้องทุกข์ให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดี แก่จำเลยที่ ๒ ด้วยแม้ว่าในขณะที่ไปร้องทุกข์โจทก์ร่วมยังไม่รู้จักชื่อกรรมการของบริษัทจำเลยที่ ๑ ว่าเป็นจำเลยที่ ๒ แต่ก็มีสิทธิที่จะร้องทุกข์ให้พนักงานสอบสวนดำเนินคดีแก่กรรมการของบริษัท จำเลยที่ ๑ โดยเพียงแต่ระบุตำแหน่งไว้ได้ กรณีจึงถือไม่ได้ว่าโจทก์ร่วมได้ร้องทุกข์ให้ดำเนินคดีแก่จำเลยที่ ๒ ภายในอายุความแล้ว

- คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๑๑๐๔๗/๒๕๕๑

ปัญหาที่ต้องวินิจฉัยตามอุทธรณ์ของจำเลยที่ ๑ และที่ ๓ ถึงที่ ๕ เป็นประการสุดท้ายมีว่า จำเลยอื่นต้องร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ ๑ ต่อโจทก์หรือไม่ โดยฝ่ายจำเลยอุทธรณ์ในทำนองว่า การที่ศาลทรัพย์สินทางปัญญาและการค้าระหว่างประเทศกลางนำพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มาพิจารณาเป็นข้อสันนิษฐานว่า จำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๖ ในฐานะกรรมการของจำเลยที่ ๑ ต้องร่วมรับผิดชอบกับจำเลยที่ ๑ ซึ่งเป็นนิติบุคคลด้วย เว้นแต่ฝ่ายจำเลยจะนำเสนอให้เห็นเป็นอย่างอื่นนั้น ไม่ถูกต้อง เห็นว่า เมื่อคดีเป็นอันรับฟังว่า จำเลยที่ ๑ ละเมิดสิทธิในชื่อของโจทก์ หาได้ละเมิดลิขสิทธิ์ของโจทก์แล้ว กรณีย่อมไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าจะนำข้อสันนิษฐานตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มาใช้แก่จำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๖ หรือไม่อีกต่อไปเมื่อไม่ได้รับประโยชน์จากข้อสันนิษฐานของกฎหมายแล้ว โจทก์จะต้องนำเสนอข้อกล่าวอ้างของตนให้เห็นว่าจำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๖ ร่วมกับจำเลยที่ ๑ ในการละเมิดสิทธิของโจทก์เช่นใด ซึ่งในประเด็นนี้โจทก์มีตัวโจทก์มาเบิกความเพียงว่า จำเลยทั้งหมดร่วมกันละเมิดสิทธิของโจทก์ โดยไม่ปรากฏว่าจำเลยที่ ๒ ถึงที่ ๖ กระทำการใดอันมีลักษณะเป็นการร่วมกับจำเลยที่ ๑ ละเมิดสิทธิของโจทก์

จะเห็นได้ว่าการชี้แจงของกรมทรัพย์สินทางปัญญา หาได้โต้แย้งว่าบทบัญญัติมาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง ซึ่งขัดกับหลักหลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) อันเป็นหลักการสำคัญประการหนึ่งของนิติธรรมไม่ แต่พยายามที่จะหาข้อเท็จจริง หรือเจตนารมณ์ในการร่างกฎหมาย เนื่องจากกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาทุกฉบับ รวมไปถึงกฎหมายฉบับอื่นๆ กว่าร้อยฉบับมีบทบัญญัติในทำนองเดียวกัน และเห็นว่าควรหาทางออกในเรื่องนี้เพื่อมิให้เกิดปัญหาในทางปฏิบัติเมื่อมีการบังคับใช้กฎหมายกับผู้กระทำความผิดต่อไป ซึ่งในขณะนั้นพบว่า กฎหมายที่มีบทบัญญัติในลักษณะนี้จะเป็นกฎหมายที่ควบคุมการประกอบอาชีพ การดำเนินธุรกิจ ที่อยู่ภายใต้ระบบอนุมัติอนุญาต และจากคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ที่ ๑๒/๒๕๕๕ และที่ ๕/๒๕๕๖ ยังมีคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ คำวินิจฉัยฯ ที่ ๒/๒๕๕๖, ๑๐/๒๕๕๖, ๑๑/๒๕๕๖ และ ๑๙-๒๐/๒๕๕๖ ซึ่งทำให้ผู้บังคับใช้กฎหมายหรือเจ้าหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมต้องพิจารณาคดีอื่นๆ ทุกคดีที่เกี่ยวข้องกับบทบัญญัติที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญซึ่งค้างการพิจารณาอยู่ในศาล หรือคดีที่ถึงที่สุดไปแล้ว ซึ่งตัดสิ้นความผิดตามกฎหมายต่างๆ โดยอาศัยบทบัญญัติลักษณะข้างต้น คงต้องอาศัยประมวลกฎหมายอาญา มาตรา ๒ วรรคสอง^{๑๖} ยกเป็นข้อต่อสู้ แต่ทั้งนี้ เนื่องจากศาลรัฐธรรมนูญยังมีคำวินิจฉัยว่า มาตรา... แห่ง พรบ... ต่างๆ อีกกว่าร้อยฉบับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ เป็นอันใช้บังคับมิได้ จึงจำเป็นต้องหาช่องทางเสนอเรื่องไปยังศาลรัฐธรรมนูญตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๑๑, ๒๔๕ (๑), ๒๕๗ (๒) หรือมาตรา ๒๑๒ เสียก่อน หรือให้ผู้ตรวจการแผ่นดินรวบรวมรายชื่อกฎหมายและมาตราที่เกี่ยวข้องเสนอรวมกันเป็นคำร้องตามมาตรา ๒๔๕ (๑) เพื่อให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาให้เกิดความชัดเจนเสร็จสิ้นในคราวเดียว

๔. สรุปคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญที่ ๕/๒๕๕๖ เรื่องพิจารณาที่ ๕๗/๒๕๕๕ เรื่อง ผู้ตรวจการแผ่นดินเสนอเรื่องขอให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๔๕ (๑) ว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง หรือไม่

^{๑๖} มาตรา ๒ บุคคลจักต้องรับโทษในทางอาญาต่อเมื่อได้กระทำการ อันกฎหมายที่ใช้ในขณะกระทำนั้นบัญญัติเป็นความผิดและกำหนดโทษไว้และโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น ต้องเป็นโทษที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย ถ้าตามบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติในภายหลังการกระทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิดต่อไป ให้ผู้ที่ได้กระทำการนั้นพ้นจากการเป็นผู้กระทำความผิด และถ้าได้มีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษแล้ว ก็ให้ถือว่าผู้นั้นไม่เคยต้องคำพิพากษาว่าได้กระทำความผิดนั้น ถ้ารับโทษอยู่ก็ให้การลงโทษนั้นสิ้นสุดลง

๔.๑ ประเด็นข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น

ผู้ตรวจการแผ่นดินได้รับหนังสือร้องเรียนจากประธานกรรมการ กรรมการผู้บริหารของบริษัท อารียา พรอพเพอร์ตี้ จำกัด (มหาชน) ซึ่งถูกเจ้าพนักงานตำรวจทำการค้นเพื่อยึด อาศัยเครื่องคอมพิวเตอร์ แผ่นซีดี หรือสิ่งของอื่นที่เกี่ยวข้อง ที่มีการติดตั้งหรือบันทึกข้อมูลโปรแกรมคอมพิวเตอร์ละเมิดลิขสิทธิ์ในงานวรรณกรรม และบันทึกการตรวจค้น ยึด อาศัยของกลางและรายงานการตรวจเครื่องคอมพิวเตอร์ของบริษัท ต่อมาได้มีการร้องทุกข์เกี่ยวกับการละเมิดลิขสิทธิ์ และมีหมายเรียกผู้ต้องหาจากกองบังคับการปราบปรามการกระทำความผิดเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเศรษฐกิจมายังบริษัท และกรรมการบริษัททุกคนในฐานะผู้ต้องหา ผู้ร้องเรียนเห็นว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ ขัดต่อหลักนิติธรรม และขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๔ วรรคสอง

ผู้ตรวจการแผ่นดินเห็นว่า รัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๔ วรรคสอง เป็นบทบัญญัติที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญา โดยต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดจนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่า บุคคลนั้นได้กระทำความผิดจริง ถือเป็นหลักประกันสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดชอบทางอาญา โดยให้โจทก์มีหน้าที่นำสืบให้ศาลเห็นว่าจำเลยเป็นผู้กระทำความผิด ส่วนพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ เป็นการสันนิษฐานความรับผิดชอบทางอาญาของกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลโดยให้ถือว่า กรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลเป็นผู้ร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคลด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่า การกระทำของนิติบุคคลนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอม ซึ่งมีผลว่าเมื่อโจทก์สามารถนำสืบ ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงอันเป็นเงื่อนไขของข้อสันนิษฐานว่าบุคคลนั้นเป็นกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคล ที่กระทำความผิดแล้ว ก็จะทำให้ได้รับการสันนิษฐานว่ากรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น เป็นผู้ร่วมกระทำความผิดด้วย อันเป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐาน ให้กรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลมีความรับผิดชอบทางอาญา เป็นการผลักภาระการพิสูจน์ให้แก่กรรมการ หรือผู้จัดการของนิติบุคคลในการที่จะต้องนำเสนอพยานหลักฐานเพื่อหักล้างข้อสันนิษฐาน บทบัญญัติดังกล่าวยังส่งผลให้กรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลต้องตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยไม่จำเป็นต้องมีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่ากรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น ได้ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลนั้นหรือไม่

ผู้ตรวจการแผ่นดิน จึงเสนอเรื่องพร้อมความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๔ วรรคสอง หรือไม่

๔.๒ ประเด็นที่ศาลรัฐธรรมนูญวินิจฉัย

๔.๒.๑ ศาลรัฐธรรมนูญมีอำนาจรับคำร้องนี้ไว้พิจารณาหรือไม่

เมื่อวินิจฉัยตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๔๕ (๑) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐^{๑๗} เห็นว่า ประเด็นตามคำร้องเป็นกรณีที่ผู้ตรวจการแผ่นดิน ได้เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยว่า พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๔ วรรคสอง หรือไม่ เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๒๔๕ (๑) ประกอบข้อกำหนดศาลรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณา และการทำคำวินิจฉัย พ.ศ. ๒๕๕๐ ข้อ ๑๗ (๑๘) ศาลรัฐธรรมนูญจึงมีคำสั่งรับคำร้องนี้ไว้พิจารณาวินิจฉัย

^{๑๗} มาตรา ๒๔๕ ผู้ตรวจการแผ่นดินอาจเสนอเรื่องต่อศาลรัฐธรรมนูญหรือศาลปกครองได้เมื่อเห็นว่ามีการผิดดังต่อไปนี้

(๑) บทบัญญัติแห่งกฎหมายใดมีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วยรัฐธรรมนูญ ให้เสนอเรื่องพร้อมด้วยความเห็นต่อศาลรัฐธรรมนูญ และให้ศาลรัฐธรรมนูญพิจารณาวินิจฉัยโดยไม่ ชักช้า ทั้งนี้ ตามพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยวิธีพิจารณาของศาลรัฐธรรมนูญ

๔.๒.๒ พระราชบัญญัติสิทธิ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ ชัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง หรือไม่

(๑) รัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ เป็นบทบัญญัติในหมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ ๔ สิทธิในกระบวนการยุติธรรม โดยวรรคสอง บัญญัติว่า ในคดีอาญาต้องสันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิด เป็นบทบัญญัติที่มีเจตนารมณ์เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาโดยให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่มีความผิดจนกว่า จะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด ซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยในคดีอาญาเป็นผู้บริสุทธิ์ (presumption of innocence) ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสองนี้ เป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏอยู่ในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ข้อ ๑๑ ที่ว่า บุคคลซึ่งถูกกล่าวหาว่ามีความผิดอาญา มีสิทธิที่จะได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าบริสุทธิ์ จนกว่าจะมีการพิสูจน์ว่ามีความผิดตามกฎหมายในการพิจารณาโดยเปิดเผย และผู้นั้นได้รับหลักประกันทั้งหลายที่จำเป็นในการต่อสู้คดี และกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง (International Covenant on Civil and Political Rights) ข้อ ๑๔.๒ ที่ว่า บุคคลทุกคนซึ่งต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ต้องมีสิทธิได้รับการสันนิษฐานว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะพิสูจน์ตามกฎหมายได้ว่ามีความผิด อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญาสากลที่ว่า บุคคลทุกคนมิใช่ผู้กระทำความผิดอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับ ความรับผิดชอบทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญา จนกว่าจะมีพยานหลักฐาน มาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (The Rule of Law) ที่ได้รับการยอมรับในนานาอารยประเทศ

(๒) พระราชบัญญัติสิทธิ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ มีวัตถุประสงค์ให้ดำเนินคดีแก่กรรมการ หรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคล โดยให้ถือว่าเป็นผู้ร่วมกระทำความผิดกับนิติบุคคลด้วย จึงเป็นข้อสันนิษฐาน ตามกฎหมายที่มีผลเป็นการสันนิษฐานความผิดของจำเลย โดยโจทก์ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำ หรือเจตนาอย่างใดอย่างหนึ่งของจำเลยก่อน เป็นการนำการกระทำความผิดของบุคคลอื่นมาเป็นเงื่อนไขของการสันนิษฐานให้จำเลยมีความผิดและต้องรับโทษทางอาญา เนื่องจากการสันนิษฐานว่า ถ้าผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ก็ให้กรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นต้องร่วมรับผิดชอบกับนิติบุคคลผู้กระทำความผิดด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนไม่ได้มีส่วนรู้เห็นเป็นใจในการกระทำความผิดของนิติบุคคลดังกล่าว โดยโจทก์ไม่ต้องพิสูจน์ถึงการกระทำหรือเจตนาของกรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นว่ามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลอย่างไร คงพิสูจน์แต่เพียงว่านิติบุคคลกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้และจำเลยเป็นกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลนั้น เท่านั้น กรณีจึงเป็นการสันนิษฐานไว้แต่แรกแล้วว่า กรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นได้กระทำความผิดร่วมกับนิติบุคคลด้วย อันมีผลเป็นการผลักภาระการพิสูจน์ความบริสุทธิ์ไปยังกรรมการ หรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้น บทบัญญัติมาตราดังกล่าวจึงเป็นการสันนิษฐานความผิดของผู้ต้องหา หรือจำเลยในคดีอาญา โดยอาศัยสถานะของบุคคลเป็นเงื่อนไข มิใช่การสันนิษฐานข้อเท็จจริง ที่เป็นองค์ประกอบความผิดเพียงบางข้อหลังจากที่โจทก์ได้พิสูจน์ให้เห็นถึงการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับความผิดที่จำเลยถูกกล่าวหา และยังขัดกับหลักนิติธรรมข้อที่ว่าโจทก์ในคดีอาญาต้องมีภาระ การพิสูจน์ถึงการกระทำความผิดของจำเลยให้ครบองค์ประกอบของความผิด นอกจากนี้ บทบัญญัติ มาตราดังกล่าวยังเป็นการนำบุคคลเข้าสู่กระบวนการดำเนินคดีอาญาให้ต้องตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย ซึ่งทำให้บุคคลดังกล่าวอาจถูกจำกัดสิทธิและเสรีภาพ เช่น การถูกจับกุม หรือถูกคุมขัง โดยไม่มีพยานหลักฐานตามสมควรในเบื้องต้นว่าบุคคลนั้นได้กระทำการหรือมีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับ ความผิดตามที่ถูกกล่าวหา บทบัญญัติมาตราดังกล่าวในส่วนที่สันนิษฐานความผิดอาญาของผู้ต้องหาหรือจำเลย โดยไม่ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยได้กระทำการหรือ

มีเจตนาประการใดอันเกี่ยวกับความผิดนั้น จึงขัดต่อหลักนิติธรรมและขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง

(๓) พระราชบัญญัติสิทธิ พ.ศ. ๒๕๓๗ มาตรา ๗๔ เฉพาะในส่วนที่สันนิษฐานให้ กรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคลนั้น โดยไม่ปรากฏว่ามีส่วน เกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบด้วย รัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ มาตรา ๓๙ วรรคสอง เป็นอันใช้บังคับมิได้ ตามรัฐธรรมนูญ มาตรา ๖

๕. ผลของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

๕.๑ คำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญให้เป็นเด็ดขาด มีผลผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และองค์กรอื่นของรัฐ^{๑๘}

๕.๒ ความมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญนั้น รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย ได้มีบทบัญญัติที่รับรองและคุ้มครองหลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญ เกี่ยวกับความมีผลผูกพันของคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญไว้ตาม มาตรา ๒๗ ซึ่งบัญญัติว่า “สิทธิและเสรีภาพที่ รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้โดยชัดแจ้ง โดยปริยายหรือโดยคำวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ ย่อมได้รับความ คุ้มครองและผูกพันรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐโดยตรง ในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมายทั้งปวง” หมายความว่า เมื่อศาล รัฐธรรมนูญได้มีคำวินิจฉัยเกี่ยวกับสิทธิและเสรีภาพในเรื่องใด ย่อมมีผลโดยตรงต่อรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐในการตรากฎหมาย การใช้บังคับกฎหมาย และการตีความกฎหมาย^{๑๙}

๕.๓ หากเป็นกฎหมายที่พระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธยและประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว รวมถึงประกาศคณะปฏิบัติที่มีผลบังคับใช้แล้วจะส่งผลให้เฉพาะข้อความหรือมาตราที่ขัดต่อ รัฐธรรมนูญนั้นใช้บังคับมิได้^{๒๐}

๖. บทสรุป

ผลจากการศึกษาการบังคับใช้หลักนิติธรรมกับกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา โดยคำวินิจฉัยศาลรัฐธรรมนูญ ที่ ๕/๒๕๕๖ เรื่องพิจารณาที่ ๕๗/๒๕๕๕ ที่วินิจฉัยว่า เฉพาะในส่วนที่ สันนิษฐานให้กรรมการหรือผู้จัดการทุกคนของนิติบุคคลนั้นเป็นผู้ร่วมกระทำผิดกับนิติบุคคล โดยไม่ปรากฏว่ามี ส่วนเกี่ยวข้องอย่างใดอย่างหนึ่งกับการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้น มีปัญหาเกี่ยวกับความชอบ ด้วยรัฐธรรมนูญ เพราะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะทำให้การพิจารณาพิพากษาความผิดของหน่วยงานที่กำกับ ดูแลกฎหมาย หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในกระบวนการยุติธรรมจะต้องพิสูจน์ให้ได้ว่า กรรมการ ผู้จัดการ เป็นผู้กระทำความผิดด้วย มิอาจอาศัยบทสันนิษฐานของกฎหมายได้อีกต่อไปแล้ว

นอกจากนี้ เพื่อป้องกันปัญหาให้บทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลใน กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และกฎหมายอื่นๆ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาได้ตั้งคณะกรรมการกฤษฎีกา (คณะพิเศษ) เพื่อพิจารณายกร่างพระราชบัญญัติเพื่อแก้ไขบทบัญญัติความรับผิดของผู้แทนนิติบุคคลใน กฎหมายต่างๆ ซึ่งในที่สุดมีการออกกฎหมายกลาง คือ พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่ เกี่ยวกับความรับผิดในทางอาญาของผู้แทนนิติบุคคล พ.ศ. ๒๕๖๐ ซึ่งประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่

^{๑๘} มาตรา ๒๑๖ วรรค ๕ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๕๐

^{๑๙} http://www.constitutionalcourt.or.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๓๓๕&Itemid=๒๘๓&lang=thindex.php

^{๒๐} ดร.ปัญญา อุดชาชน รองเลขาธิการสำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ บทความเรื่อง กฎหมายขัดต่อรัฐธรรมนูญ

๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติฉบับนี้จะยกเลิกความในมาตราแห่งประมวลกฎหมาย พระราชบัญญัติ และพระราชกำหนด จำนวน ๗๖ ฉบับ และให้ใช้ความตามที่ปรากฏในบัญชีท้ายพระราชบัญญัตินี้แทนตามลำดับ เช่น มาตรา ๗๔ แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. ๒๕๓๗ “ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ถ้าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการสั่งการหรือการกระทำของกรรมการ หรือผู้จัดการ หรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น หรือในกรณีที่บุคคลดังกล่าว มีหน้าที่ต้องสั่งการหรือกระทำการและละเว้นไม่สั่งการหรือไม่กระทำการจนเป็นเหตุให้นิติบุคคลนั้นกระทำความผิด ผู้นั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้นๆ ด้วย”

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเห็นด้วยที่มีการแก้ไขกฎหมายมิให้ขัดกับหลักการสันนิษฐานว่าจำเลยเป็นผู้บริสุทธิ์ (Presumption of Innocence) ซึ่งเป็นข้อสันนิษฐานอันมีที่มาจากหลักสิทธิมนุษยชน อันถือเป็นหลักการพื้นฐานของระบบงานยุติธรรมทางอาญา เพื่อเป็นหลักประกันแห่งสิทธิและเสรีภาพของบุคคลเกี่ยวกับความรับผิดทางอาญาที่รัฐให้การรับรองแก่บุคคลทุกคนที่จะไม่ถูกลงโทษทางอาญาจนกว่าจะมีพยานหลักฐานมาพิสูจน์ได้ว่าเป็นผู้กระทำความผิด และเป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งของหลักนิติธรรม (the rule of law) แต่มีข้อสังเกตว่าการจะแสวงหาพยานหลักฐานว่า กรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคล ต้องมีการสั่งการหรือ เป็นการกระทำของกรรมการ หรือผู้จัดการ ซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น หรือมีหน้าที่ต้องสั่งการหรือกระทำการและละเว้นไม่สั่งการหรือไม่กระทำการจนเป็นเหตุให้นิติบุคคลนั้นกระทำความผิด จึงจะลงโทษกรรมการ หรือผู้จัดการได้ การแสวงหาพยานหลักฐานเพื่อพิสูจน์จะทำให้ได้ยากยิ่งกว่า เพราะเอกสารพยานหลักฐานในส่วนนี้น่าจะเป็นเอกสารในความครอบครองของนิติบุคคล เช่น รายงานการประชุม มติที่ประชุมของกรรมการ ฯลฯ ซึ่งสามารถที่จะแก้ไขให้เป็นประโยชน์กับกรรมการหรือผู้จัดการของนิติบุคคลให้พ้นจากความรับผิดได้

